

Explaining the relationship between the components affecting the quality of collective open space in promoting the sociability of the environment

Nazanin Dehnad - Department of Architecture, Bushehr branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

Jamaledin Mahdinejad¹ - Department of Architecture, Faculty of Architectural and Urban Engineering, Shahid Rajaee University, Tehran, Iran.

Visiting Professor Department of Architecture, Bushehr branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran

Bagher Karimi - Department of Architecture, Bushehr branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

Received: 6 May 2019   Accepted: 24 March 2020

Highlights

- Therefore, acquiring knowledge about the developing and improving factors of sociability in open public spaces to revive these spaces in various scales is necessary.
- the quality of shared public spaces in terms of sociability; given that this quality is highly effective in the amiability of the environment and the quality of its residents' lives.
- Hence, open spaces in residential complexes are the fundamental element of building space and the heart of social affairs
- strengthening mutual understanding with the behaviors of the environment enhance the quality of open public spaces

Introduction

Public spaces have always had a close connection to human beings and created a form of interaction in space that, in turn, has formed social relations and socialized public spaces. Besides, the neglect of and lack of concern for the standards for open public spaces has made them empty and inutile. Therefore, it is necessary to acquire knowledge about the factors developing and improving sociability in open public spaces to revive them on various scales. The present study aims to identify and analyze the factors affecting the quality of public spaces in residential areas and their impact on the interaction between residents. Accordingly, the main purpose of this research is to assess and evaluate the factors interpreting the quality of shared public spaces in terms of sociability; given that this quality is highly effective on the amiability of the environment and the quality of its residents' lives. The set of effective activities and parameters are significant in environment socialization.

Theoretical Framework

Theorists have presented models based on the above concept to categorize the quality and sociability of spaces. In this article, conclusions have been made—according to the space theory of John Panther and Counter and Gustavon's emphasis on meaning and the significance of its interaction with the environment—regarding the idea that the quality of sociable spaces is the consequent of three aspects, each developing one of the triple qualities in the environment: physical, active, and semantic. The latter is of great significance in terms of the improvement made in the sociability between individuals within the environment. For this purpose, a theoretical framework was established to obtain the effective qualitative components of a favorable design of open public spaces, focusing on the potential of sociability in public spaces and entailing the improvement of such environments.

1 Responsible author: Mahdinejad@sru.ac.ir

Methodology

The descriptive-inferential research method was adopted in this article. First, the quality of open public spaces within residential complexes was assessed, and quantitative data were collected and categorized to determine the proportions, criteria, and spectrum of sociable quality in open spaces. The inclusion criteria considered in this study was to be a resident of one of four residential complexes in Municipal District 6 of the city of Shiraz, Iran. The sample size was calculated using the Cochran formula as 122 individuals in each residential complex. The simple random sampling method was used for sampling. The collected data were authenticated by the residents of the residential complexes through the evaluation method of questionnaires. The reliability of the questionnaires was verified through Cranach's alpha method—with each factor evaluated individually first, followed by the whole questionnaire. The validity coefficient was assumed to be 0.61, and the sample size was determined as 488 of the residents of the four residential complexes, based on the results from the Cochran formula. The results obtained from the questionnaires were used in the statistical test, using the Pearson correlation coefficient to verify the hypotheses of the research, based on the fact that the scale in this study was interval, and the relationship was linear. The data were analyzed using the SPSS software.

Results and Discussion

The results of this research were focused on the impact of the quality of open public spaces on the emergence of sociable environments in residential complexes in the three physical, active, and semantic dimensions. The study also assessed sociability in residential areas according to the conceptual model, as compared to factors such as security, flexibility, penetrability, activity, sociability, spatial identity, and environmental perception. In the physical dimension, the relationship between physics and sociability was found significant. The most important conclusions made regarding the physical factors in residential complexes emphasized the use of symbols and elements to organize the environment. On the other hand, ease, secure access, and flexible navigation proved effective in the development of interaction between users and the environment, as well as social activity in sociable spaces. In the active and social dimensions, a significant relationship was observed between activity and sociability. The users' attention to sociable spaces in shared public spaces in residential complexes and social relations and activities conform to the arrangement of open public spaces, appropriate behavior patterns toward the environment, and elements that pertain to environment-fitting activities. Other factors that enhance sociability in these dimensions include accessibility and legibility—especially effective in the active dimension. In the semantic dimension, a significant connection can be seen between sense and sociability. The impact of sociability on the attachment and connection of man to a place is signified through the several forms of connection made by people to the environment. In this dimension, the multiplicity and sequence of spaces are also signified. Consequently, among the three major aspects defining the quality of open public spaces—physical, active, and semantic—the semantic dimension and its relevant components attracted the largest amount of attention from users, and proved to have the greatest impact on sociability in the open spaces between residential complexes. This needs to be included more effectively in the theories of public space design. This study demonstrates how active and physical components affiliate with the concepts and semantics of a place to create a pleasant public space and provide sociability as well.

Conclusion

The findings of this research—providing useful methods for design of open public spaces with an enhanced potential for sociability in the interaction and communication between users—can be decomposed into four branches: creation of active environments, creation of public spaces, association and interaction, and enhancement of mutual understanding with the behaviors of the environment. These findings can improve the quality of open public spaces.

Given the hierarchy of human needs and social dimensions, open spaces in residential complexes form the foundation of social life, creating a background for the emergence and growth of creativity, sociability, collective interaction, communication, entertainment, events, and activities—social, economic, and leisure. Hence, open spaces in residential complexes constitute the fundamental element of the building space and the heart of social affairs.

Keywords: Socialization; Social interaction; Public outdoor space; Residential complex.

Acknowledgment:

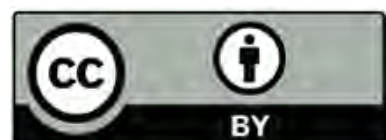
This article is based on the Ph.D. thesis entitled Investigation of the role of spatial structure on the interaction between humans and the environment with respect to the formation of public open spaces in contemporary residential complexes: Case study of mid-rise residential complexes in the city of Shiraz, by the first author, supervised by the second author (corresponding author), and advised by the third author, defended at Islamic Azad University, Bushehr Branch.

Citation: Dehnad, N., Mahdinejad, J., Karimi, B. (2020) Explaining the relationship between the components affecting the quality of collective open space in promoting the sociability of the environment, Motaleate Shahri, 10(37), 45–56. doi: 10.34785/J011.2021.519/Jms.2020.141.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

تبیین رابطه بین مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در ارتقای اجتماع‌پذیری محیط^۱

نازنین دهناد - گروه معماری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران
جمال‌الدین مهدی‌نژاد^۲ - گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید رجایی، تهران، ایران.
استاد مدعو گروه معماری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران
باقر کریمی - گروه معماری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

تاریخ پذیرش: ۵ فروردین ۱۳۹۹

تاریخ دریافت: ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۸

چکیده

میزان موفقیت فضاهای جمعی به میزان استفاده از آن مکان و حضور انسان وابسته است. انسان به صورت پیوسته با مکان همراه بوده و نوعی تعامل در آن را ایجاد کرده که منجر به شکل‌گیری روابط اجتماعی و اجتماع‌پذیری فضای باز جمعی شده است. در دهه‌های اخیر، بی‌توجهی به حفظ و ارتقای حیات جمعی در برخی فضاهای باز موجب از بین رفتن اهمیت و نقش فضا شده است. همچنین عدم استفاده از معیارهای فضاهای باز عمومی برای اجتماع‌پذیری فضاها منجر به خالی و رانده شدن فضاها شده است. از این رو شناخت معیارهای ایجاد‌کننده و ارتقاءدهنده اجتماع‌پذیری در فضاهای باز جمعی به منظور رونق بخشیدن به این گونه فضاها در مقیاس‌های مختلف ضروری است. پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی محیط‌های مسکونی و تأثیر آن در ایجاد تعامل بین کاربران و پاسخ به این پرسش که حضور افراد در این فضاها چگونه منجر به اجتماع‌پذیری فضای باز جمعی و عاملی در جهت موفقیت فضا می‌شود، انجام شده است. از این رو چهار فضای باز مشترک جمعی در مقیاس مجتمع‌های سکونتی در منطقه شش شهرداری شهر شیراز انتخاب شد. این پژوهش با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی به روش پیمایش و با استفاده از ابزار سنجش پرسشنامه صورت گرفته است. حجم نمونه ۴۸۸ نفر از ساکنان مجتمع مسکونی است. تجزیه تحلیل داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS انجام شده است. پس از تحلیل و دسته‌بندی ابعاد در سطح نظریه مکان و استخراج هفت مؤلفه مؤثر بر کیفیت فضاهای جمعی و اجتماع‌پذیری (که شامل ایمنی و امنیت، انعطاف‌پذیری، نفوذپذیری، فعالیت‌پذیری، تعامل اجتماعی، هویت مکان و ادراک محیط است) در چگونگی برقراری تعامل و ارتباط کاربران محیط چهار نتیجه حاصل گردید. نخست ایجاد آفرینش فضاهایی پویا، دوم ایجاد فضاهای جمعی، سوم پیوستگی و تعامل و چهارم تقویت درک متقابل از رفتارهای محیط کیفیت مکان‌های باز جمعی را می‌توان ارتقا بخشید.

واژگان کلیدی: اجتماع‌پذیری، تعامل اجتماعی، فضای باز مشترک جمعی، مجتمع‌های مسکونی.

نکات برجسته

- شناخت معیارهای ایجاد‌کننده و ارتقاءدهنده اجتماع‌پذیری در فضاهای باز جمعی در جهت رونق بخشیدن به فضای باز جمعی فضاها.
- کیفیت فضای باز جمعی بر میزان مطلوبیت محیط و سطح کیفیت زندگی کاربران تأثیرگذار است.
- تقویت درک متقابل از رفتارهای محیط کیفیت مکان‌های باز جمعی را می‌توان ارتقا بخشید.
- فضای باز میانی در مجتمع‌های مسکونی، عنصر اساسی ساخت فضا و کانون راهبردهای اجتماعی است.

۱ این مقاله برگرفته از بخشی از رساله دکتری نویسنده اول نازنین دهناد با عنوان "بررسی نقش ساختار فضایی بر تعامل انسان و محیط به منظور شکل‌گیری فضای باز جمعی در مجموعه‌های مسکونی مورد مطالعه: مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه در شهر شیراز" است که با راهنمایی نویسنده دوم دکتر جمال‌الدین مهدی‌نژاد (نویسنده مسئول) و نویسنده سوم دکتر باقر کریمی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر انجام شده است.

۱. مقدمه

ایجاد فضای عمومی اجتماع پذیر به عنوان محل رخداد تعامل اجتماعی در راستای خلق محیط‌های شهری پایدار، یکی از اهدافی است که در دهه‌های اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است (Shojaee, et al, 2015). ولی حضور گسترده وسایل نقلیه و تغییر چهره شهر و ساخت انبوه ساختمان‌های مسکونی معمولاً تنزل در کیفیت را به همراه داشته است. مجتمع‌های مسکونی که زمانی قرار بود با قرارگیری در میان فضاهای سبز و زیبا و کم تراکم، محیط‌هایی با کیفیت و بستری مطلوب را برای تعاملات اجتماعی ساکنان ایجاد کنند، به تدریج به مجتمع‌های آپارتمانی با تراکم بسیار بالا تبدیل شده‌اند. پیوستگی ساختمان‌ها، عدم فضاهای اجتماع پذیر و جدایی‌گزینی مردم از فضاهای باز عمومی، نادیده‌انگاری ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و هویتی نهفته در فضاهای عمومی، بی‌توجهی به حفظ و ارتقای حیات جمعی با محیط پیرامون منجر به گسست و جدایی ساکنان از فضاهای باز اجتماعی شده است (Hanson, 2000). این در حالی است که فضاهای جمعی نیازمند بستری مناسب برای پاسخگویی به نیازهای اجتماعی ساکنان است که برای تأمین فرصت‌های لازم در زمینه کسب تجارب اجتماعی، مستلزم وجود فضا در قرارگاه کالبدی است (Daneshpur, et al, 2007). از این رو نقش معماران به عنوان شکل‌دهندگان اصلی محیط مصنوع بسیار حائز اهمیت است تا با استفاده از معیارهای فضاهای باز عمومی در جهت اجتماع‌پذیری فضا بتوانند تأمین‌کننده فعالیت‌های مورد استفاده کاربران در فضای باز جمعی مجتمع‌های مسکونی باشند. بر این اساس ارزیابی و تحلیل مؤلفه‌های سازنده و تأثیرگذار برای تفسیر کیفیت فضای باز مشترک جمعی در ایجاد اجتماع پذیر از اهداف اصلی این پژوهش به شمار می‌رود. بنابراین نوشتار حاضر می‌کوشد تا با نگاهی دوباره به کیفیت فضای باز جمعی در مقیاس مجتمع‌های مسکونی در شهر شیراز نتایجی به منظور بهبود کیفیت فضاهای ارتباط دهنده برای تعامل انسان و محیط به وجود آورد تا بستر مناسبی جهت اجتماع‌پذیری کاربران در فضاهای سکونتی فراهم شود.

۲. چارچوب نظری

پژوهش حاضر از دو مفهوم عمده اجتماع‌پذیری و فضای باز جمعی تشکیل شده است که هر یک موضوع پژوهش‌های متعددی بوده‌اند. یان‌گل، معمار و شهرساز دانمارکی است که محور اصلی پژوهش‌های خود را بر روی تعامل در فضاهای همگانی پرداخته است (Pakzad, 2007). دسترسی و ارتباطات، آسایش و تصویردهنی، کاربری‌ها و فعالیت‌ها و اجتماعی بودن به دلیل اهمیت و ارزش هرکدام از عوامل کلیدی فضاهای باز است (Raffian, et al, 2012). هانس پاول باردت معتقد است که رابطه متقابل میان فضای عمومی و خصوصی به عوامل مؤثری که بین فضاهای خصوصی، نیمه‌عمومی و عمومی بستگی دارد (Grutter, 2005).

لنگ در تحقیقات خود نشان داده است که فعالیت‌هایی چون تعامل با دیگران و مشاهده فعالیت‌های مردم با ایجاد زمینه‌های اجتماعی شدن و اجتماع‌پذیری به رشد فردی انسان کمک می‌کند (Lang, 2003). جایی که مردم زمان خود را در آن می‌گذرانند، جایی است که زندگی اجتماعی در آن جریان دارد (Truss, 2005). نصر به ویژگی‌هایی در محیط اشاره

دارد و به ضرورت اهمیت مطالعات فضای زندگی کاربران و پیوستگی و جدایی‌ناپذیری ادراک آنها از محیط با فضای زندگی‌شان پرداخته است (Bonaiuto & Bonnes, 2003). فضاهای اجتماع‌پذیر محل تبادل افکار و اطلاعات و مکانی برای شکل‌گیری فضاهای اجتماعی است (Daneshpur, al, 2007). تحقیقات نشان می‌دهد که استفاده‌کنندگان از محیط‌های باز اجتماع‌پذیر شگفتی و لذت غیرمنتظره‌ای را همچون بازی کردن کودکان، قدم زدن جوانان، گفت‌وگوی افراد مسن، استراحت کردن را تجربه می‌کنند و هیچ تمایز روشنی بین ناظران و مشاهدکنندگان وجود ندارد (Daeshgarmogadam, 2012). طی پژوهشی در نمونه‌های مسکونی در همدان به چگونگی ارتباط فضای معماری با محیط طبیعی و عناصر طبیعی پرداخته‌اند. نتایج تحقیقات آنان نشان می‌دهد کیفیت فضا در استفاده از فعالیت‌های جمعی آن فضا مؤثر است. نتایج تحقیقات راست‌بین و همکاران نشان داده است که فضاهای باز، تأثیر و اهمیت معنی‌داری بر ارتقای سطح کیفیت زندگی شهری، حس اجتماع‌پذیری، خودجوشی، خوداندیختگی اجتماعی و گفتمان دارند و برای ظهور فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی بستری مناسب است (Rastbin, et al, 2012). دانشپور و چرخچیان فرآیند اجتماع‌پذیری در درون فضاهای عمومی را مبتنی بر حضور افراد و تداوم حضور اجتماعی فعال در فضا می‌داند (Daneshpur, et al, 2007). شجایی و پرتویی به منظور سنجش اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی سه بعد اجتماعی، کالبدی و فعالیتی را در نظر گرفته‌اند و در این چارچوب مؤلفه‌هایی چون دسترسی، انعطاف‌پذیری، تعاملات اجتماعی، راحتی، حفاظت، حضور مردم و فعالیت را بررسی کرده‌اند (Shojaee & Partoee 2015). در تبیین مؤلفه‌ها و ویژگی‌های فضاهای عمومی و فضاهای اجتماع‌پذیر موفق، مطالعات و دیدگاه‌های فراوانی وجود دارد. از جمله سعادتیان و پورجعفر، کاشانی‌جو، تیباز، بنتلی و فرانسس که با استفاده از معیارها به شناخت فضا و ابعاد مختلف فضای باز عمومی پرداخته‌اند (Purjafar, et al, 2008 & Bentley, 2015). به نظر می‌رسد در تحقیقات انجام شده، اجتماع‌پذیری در فضاهای فعالیت نشأت گرفته از فضاهای باز مورد توجه بوده است. با این وجود به ویژگی اجتماع‌پذیری فضای باز مجتمع‌های مسکونی شهر شیراز پرداخته نشده است. همچنین شناسایی متغیرهای مداخله‌کننده برای اجتماع‌پذیری فضاهای باز، در طراحی فضای باز مجتمع‌های مسکونی از سوی طراحان ضروری است. بنابراین پس از مطالعه اولیه تحقیقات پیشین، معیارهای مؤثر بر کیفیت فضای باز برای به وجود آمدن فضایی اجتماع‌پذیر در مجتمع‌های مسکونی بررسی شده است. این مطالعه با هدف شناسایی مکان‌های مناسب برای فعالیت‌های جمعی ساکنان و شناسایی کانون‌های فعالیت ساکنان در فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی انجام شده است.

۲.۱. اجتماع‌پذیری

فضاهای اجتماع‌پذیر تأمین‌کننده بسیاری از فعالیت‌های مورد استفاده کاربران است (Lennard, 1993). اجتماع‌پذیری در فضاهای باز عمومی، نتیجه همساختی و همزیستی بین کالبد فضای عمومی و رفتارهای بین فردی یا فوق فردی است (Steele, 1981). اجتماع‌پذیری

فعالیت پذیری: فعالیت پذیری در فضاهای عمومی باید امکان حضور متناسب و عادلانه مردم را به صورت حضوری و بویا فراهم آورد و فضا در انطباق با نیازهای عملکردی و رفاهی باشد (Purjafar, et al, 2008). با توجه به ابعاد انسانی در فضاهای عمومی، مردم با حضور مشتاقانه در این فضاها به مشارکت می پردازند و فعالیت در این گونه فضاها بیشتر شکل می گیرد (Gehl, 2004). همچنین لنارد فعالیت پذیری را فرصتی برای مشارکت در فعالیت های اجتماعی می داند (Lennard, 1993).

انعطاف پذیری: قابلیت انعطاف پذیری یک محیط، عبارتست از ظرفیت و آمادگی آن برای تطبیق با تغییرات ایجاد شده. بنابراین قابلیت انعطاف پذیری در محیطی زیاد است که به تغییرات پاسخگوتر باشد و قابلیت بیشتری برای تغییر و اصلاح داشته باشد. در واقع محیط هایی که در طی زمان توانسته اند ویژگی های اساسی خود را حفظ کنند و ماندگار شوند، آنهایی هستند که طرح کالبدی شان توانسته اند به خوبی با تغییرات اساسی الگوهای فعالیت اصلاح شوند (Lang, 2007). **امنیت:** امنیت در مجموعه های مسکونی از جمله عوامل انسانی و محیطی است. امنیت، کیفیت زندگی انسان ها را ارتقا می بخشد، باعث سازگاری و هماهنگی هر چه بیشتر عوامل انسانی و محیطی می شود. از طرفی آداب زندگی اجتماعی و فرهنگ سکونت ساکنان مجموعه های مسکونی را نیز ارتقا می دهد (Daneshpur, et al, 2007).

حس مکان: حس مکان رابطه فرد با تمامی مفاهیم را در مکان تأمین می کند (Falihat, 2012). ارتباط با مکان از طریق برقراری انواع پیوندهایی که افراد با مکان شکل می دهند، صورت می گیرد (Cross, 2005). مکان در برابر کنش های انسان با محیط شکل گرفته تا فضاها ساخته شوند (Sadeqi, et al, 2011).

مکان تنها متضمن و یا شامل محل های ویژه فیزیکی نیست، بلکه پر از معانی نمادین، دل بستگی های عاطفی و احساساتی است که افراد درباره یک مکان دارند (Dominy, 2001). مکان ها نه تنها با مجموعه ای فیزیکی، بلکه با رشته ای از فعالیت ها و فرآیندهای اجتماعی و روان شناختی که در آنها انجام می گیرند، مشخص می شوند (Stedman, 2002). مکان اجتماعی فضایی است که فرد در آن زندگی می کند. مراکز، راه ها و حوزه ها عناصر تشکیل دهنده فضای وجودی اند و عامل تعیین کننده آن نیز تعامل بین انسان و محیط است (Norberg-Schulz, 2007). که نهایتاً حس مکان در اثر ارتباط متقابل انسان و معانی موجود در مکان شکل می گیرد (Carmona, 2006). و از تکرار مستمر الگوی ها و رویدادها در آن مکان حاصل می شود (Alexander, 1986 & Cross, 2005).

ادراک محیط: ادراک محیط بر دریافت و ادراک مستقیم تا معانی ضمنی و ارزش های روانی ناشی از تعامل با محیط و عناصر طبیعی را در برمی گیرد و بازخوردی ادراکی در نظام فعالیت ها و رفتارهای کاربران محیط را در بردارد (Kellert, 2005). هر نوع حس تهدید امنیت، هر چند دلایل ذهنی داشته باشد، موجب عدم حضور فعال مردم در فضاهای شهری خواهد شد. محیطی که در آن مردم برنامه ها و فعالیت های خود را انجام می دهند، برخوردار از روابطی دو سویه است که افراد محیط را متأثر می نماید و محیط افراد را تحت تاثیر قرار می دهد. در این رابطه ادراک محیط بر چگونگی شکل گیری فعالیت ها در فضاها تأثیرگذار است (Canter, 1983). زیبایی طبیعت و عناصر طبیعی در محیط زندگی نسج

در فضاهای باز عمومی موجب ارتقای روحیه همبستگی و رشد فردی برای همه شهروندان بدون در نظر گرفتن جنسیت، قومیت، سن یا سطح اجتماعی و اقتصادی می شود (Kumiawati, 2012). افراد بر اساس منافع خود، ارتباطات اجتماعی را شکل داده و بر اساس توقعات، هنجارها و نقش های معین، به آن اشتغال می یابند و ارزیابی خود از چگونگی حضور خود در مکان را به چالش می کشند (Marcus & Sarkissian, 1988). تفاوت های موجود در سطوح اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی پدید آورنده الگوهای رفتاری متنوعی است که زمینه ساز روابط اجتماعی منسجم و پایداری در افراد می شود (Ghanbaran, 2004). این در حالی است که کاربران از طریق واسطه های گوناگون و تماس های رو در رو گرد هم می آیند و موضوعاتی را که قابل توجه و علاقه مشترک است را با هم به بحث می گذارند (Tibbaldz, 2009). همچنین فاصله های تعاملی و ارتباطی یا نشستن در حد فاصله های اجتماعی و مشورتی تقلیل پیدا می کنند (Lang, 2007). بنابراین اجتماع پذیری، با برقراری تعامل و ارتباط اجتماعی بین بهره برداران در هر فضای جمعی مشترک یک معماری قابل حصول در تعامل با دیگران را به وجود می آورد (Forgas, 2000). اما ممکن است فضاهای گردهم آورنده اجتماع گریز باشد که بیانگر کیفیت طراحی فضایی است که مردم را دور هم جمع می آورند یا از هم دور می کنند (Osmand, 1957). از این رو فضاهای باز عمومی، الگوهای تعامل اجتماعی و قابلیت های فضای معماری ساخته شده دارای اهمیت ویژه ای است (Forgas, 2000). فضای جمعی مشترک به عنوان فضایی در دسترس همه گروه ها، ارائه دهنده آزادی عمل، مالکیت و حق موقت برای افراد تعریف می شود (Francis, et al, 2012).

۲.۲. مؤلفه های مؤثر بر کیفیت فضای جمعی در بهره گیری از اجتماع پذیری محیط

تعاملات اجتماعی: اجتماعی شدن مبنای آزادی و فردیت انسان است و در جریان آن هر انسان حس هویت شخصی، توانایی اندیشه و عمل مستقل پیدا می کند (Desvan, 2004). یکی از مهمترین ابعاد و ویژگی های فضاهای عمومی، ایجاد فرصت های لازم برای اجتماعی شدن بین افراد است (Dines & Cattell, 2006). هنگامی که مردم با سایر افراد جامعه تعامل می کنند، رابطه قویتری با مکان و جامعه خود احساس می نمایند. این عامل با تعیین میزان حضور گروه های مختلف اجتماعی قابل تعیین است (Daneshpur, et al, 2007).

تعامل اجتماعی، حضور اجتماعی فعال و مدام در فضا را در بین مخاطبان نشان می دهد (Dines & Cattell 2006). تعامل اجتماعی می تواند فرصتی برای رها شدن از تنش های زندگی روزمره، گذران اوقات فراغت، گردهم آیی افراد و گروه های مختلف بوده و بستری برای حضور و آزادی بیان و ابراز آنها در فضا با ترویج تعاملات اجتماعی جاذب افراد و گروه های مختلف باشد (Whyte, 1982., Vaughan & Hillier, 2007). عوامل اجتماعی خواه به صورت فیزیکی، خواه به صورت یک نگاه و ایجاد مکالمه و ارتباط میان افراد، مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت های متناسب و در نهایت نقش پذیر بودن مردم در فضاست؛ که امروزه با افزایش اندازه، وسعت شهرها، تراکم شهروندی و روابط اجتماعی از اصول مهم شهری است (Huffman, 2006).

برخورد اجتماعی و ارتباط اجتماعی را به همراه دارد. این گونه فضاها زمینه ساز تجربه اندوزی، مبادله احساس و اندیشه است؛ فضاهایی که عموم مردم، با توجه به ویژگی های سنی و جنسی بتوانند به راحتی، در زمان ها و فصول مختلف سال به آن دسترسی داشته باشند.

پژوهش حاضر از لحاظ تعامل و حضور افراد به دنبال تبیین رابطه بین مؤلفه های مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در ارتقای اجتماع پذیری میان ساکنان مجتمع های مسکونی است. در این راستا پارامترهای کلیدی سازنده در این پژوهش در جدول شماره ۱۵ شامل دسترسی، فعالیت، امنیت، تعامل اجتماعی، هویت مکان و نفوذ پذیری است که به بررسی آن پرداخته می شود.

یافته است. به این دلیل که زیبایی در طبیعت تبیین کننده مقولاتی چون تعادل، تقارن، هارمونی، ظرافت، نظم و وحدت بوده و رابطه مستقیمی با خواست های انسانی دارد. این در حالی است که احساس جمعی، وابستگی های احساسی و خواست های انسانی که در جوامع گذشته وجود داشته، در جوامع امروزی در حال ناپدید شدن و از بین رفتن است (Marcus & Sarkissian, 1988). با توجه به نظریه هایی که به وسیله پژوهشگران و نظریه پردازان بیان شد، از عوامل مهم در موفقیت فضاهای عمومی، حضور افراد و اجتماع پذیری در فضا بوده است. بر این اساس فضایی اجتماع پذیر است که بتواند افراد را در زمان های مختلف در خود نگه دارد، به طوری که آن فضا قابلیت دعوت کنندگی داشته باشد. فضاهای اجتماع پذیر که در آن تعامل و فعالیت صورت گیرد،

جدول شماره ۱۵: مفاهیم کلیدی مرتبط با کیفیت های محیط

نظریه پرداز	سال	نظریه
وودکرفت	۲۰۱۲	کیفیت زندگی، تعامل اجتماعی، ایمنی، نظم اجتماعی، حس اجتماعی و تعلق
یان بنتلی	۲۰۱۱	تناسبات بصری و عملکردی، تعلق به محیط، تأمین دسترسی، تنوع فرم ها، تنوع گروه های اجتماعی
کولانتونیو	۲۰۰۸	هویت، حس مکان و کیفیت زندگی
مینچل	۲۰۰۸	اصالت و معنا
هیلر	۲۰۰۷	فعالیت ها و فرآیندهای اجتماعی، ارتباط بین مخاطبان
دینیز	۲۰۰۶	تعاملات اجتماعی، تسهیلات، تداوم فضای عمومی، دسترسی، حرکت
کارمونا	۲۰۰۶	ارتباط متقابل انسان و معانی موجود در مکان نفوذ پذیری، تنوع، خوانایی، استواری، تناسبات بصری، غنا
کراس	۲۰۰۵	ارتباطات با مکان و تعلق به مکان از طریق برقراری انواع پیوندهایی که افراد
دانشپور و چرخچیان	۱۳۸۶	حضور اجتماعی فعال و مدام در فضا، دعوت کنندگی، امنیت، مطلوبیت و پاسخگویی فعالیتی
قنبران	۱۳۹۳	تعاملات اجتماعی، ساختار کالبدی، ساختار اجتماعی
ویلیامز	۲۰۰۴	دسترسی به امکانات، فضای سبز، حمل و نقل عمومی، فرصت هایی برای قدم زدن و دوچرخه سواری، جدایی گزینی اجتماعی کمتر
جان لنگ	۲۰۰۷	حضور مردم، فعالیت و دسترسی
گوستافون	۲۰۰۳	رویکرد تعاملی بین انسان، فرد و محیط
هیجرو ریچندرپ	۲۰۰۱	امکان مواجهه افراد با یکدیگر، تعامل اجتماعی، اجتماع پذیری، آسایش
گرین	۲۰۰۰	شکل گیری مکان را شامل سه مؤلفه موقعیت جغرافیایی، شکل کالبدی و معنا، ارتباط جمعی، امنیت، انسجام، تنوع، هویت، مقیاس
PPS	۲۰۰۰	دسترسی و ارتباطات جمعی، اجتماعی بودن، حضور افراد، فعالیت، آسایش
الدنبرگ	۱۹۹۹	دسترسی، تنوع فعالیت و کاربری، امنیت، تعامل اجتماعی، اجتماع پذیری
کوبین لینچ	۱۹۸۴	تناسبات، دسترسی روشن و نظارت، هویت مکان
ساوت ورت	۱۹۸۹	خوانایی در مکان دید و مناسب، هویت، تناسبات تنوع، نفوذ پذیری، انعطاف پذیری، اجتماع پذیری
رلف	۱۹۷۶	خصوصیات کالبدی، فعالیت معنا

فعالیتی جزئی از مکان است و معنا نیز فراتر از یک مکان و جزو اصلی و لاینفک مکان قرار می گیرد (Relph, 1976 & Tuna, 1974). گوستافسون نیز (Canter, 1983 & Gustafson, 2001) با پایه قرار دادن نظر جان پانتر محیط را متشکل از سه بعد درهم تنیده کالبد، فعالیت ها و معنا می داند. رویکرد تعاملی که بین فرد، دیگران و محیط به وجود می آید، پایه ارتباط، تعامل و فعالیت بوده و باعث اجتماع پذیری فضا می شود.

از این رو با اقتباس از نظریه مکان جان پانتر و تأکید گوستافسون به معنا و تعامل آن در محیط می توان گفت، کیفیت فضاهای اجتماع پذیر از برآیند سه بعد که هر یک از آنها مسئول برآورده ساختن یکی از کیفیت های سه گانه کالبدی، فعالیتی و معنا در محیط هستند؛ که معنا به مثابه یک متن در ارتقای اجتماع پذیری بین افراد و مکان مورد توجه است.

کیفیت فضای باز جمعی معیار سنجشی برای میزان مطلوبیت محیط است؛ که می تواند بر سطح کیفیت زندگی کاربران تأثیرگذار باشد. کیفیت فضا و مجموعه فعالیت ها و پارامترهای مؤثر بر آن در ایجاد اجتماع پذیری محیط اهمیت دارد. به این دلیل نظریه پردازان مدل هایی را برای طبقه بندی کیفیت فضا و اجتماع پذیری فضا ارائه کرده اند و هر یک از این نظریه ها طبقه بندی خاصی دارد. این پژوهش به منظور تدوین یک چارچوب نظری برای رسیدن به مؤلفه های کیفی سازنده برای طراحی مطلوب فضاهای باز مشترک جمعی به منظور ارتقای اجتماع پذیری محیط طبقه بندی های ارائه شده در نظریات را بررسی و طبقه بندی جدیدی ارائه می کند. همچنین برای آزمون جامعیت، نمودار شماره ۱ به صورت مدل پیشنهادی برای طبقه بندی مطرح شد. این طبقه بندی به قابلیت اجتماع پذیر بودن فضاهای جمعی می پردازد. از نظر رلف خصوصیات کالبدی و

جدول شماره ۲: مؤلفه‌های مؤثر بر اجتماع پذیری و سطح مداخله کاربران در کیفیت فضای مشترک جمعی

ابعاد	مؤلفه تأثیرگذار بر اجتماع پذیری	معیار	چگونگی برقراری تعامل و ارتباط	سطح مداخله کاربران در کیفیت فضای مشترک جمعی
کالبدی	امنیت	آسایش و آرامش	آفرینش در فضاهای پویا	دسترسی پیاده و سواره، نظارت اجتماعی، تنوع، تماشا کردن، ساماندهی فضایی، محیطی، هماهنگی با بستر، راحتی در انجام فعالیت‌ها، توقف کردن، گفت و شنود، انعطاف پذیری در انجام فعالیت‌ها، وجود عناصر زیبایی شناسی در محیط، ایجاد رنگ و بافت کیفیت و پویایی، سرزندگی.
		انسجام اجتماعی		
	انعطاف پذیری و دسترسی	تداوم حرکت		
		خوانایی		
	نفوذپذیری	ارتباط انسان و محیط		
فعالیتی و کارکردی	فعالیت پذیری	حضور افراد	شناسایی متناسب برای فعالیت‌های جمعی	ایجاد فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی، اجتماع پذیری، مشارکت اجتماعی، پیوند اجتماعی، کارکرد اجتماعی، کنش‌های ارتباطی، چیدمان فضا بر اساس الگو رفتاری، دسترسی روشن، فعالیت‌های منطبق با محیط، وجود عناصر زیبایی شناسی در محیط، ایجاد مراودات اجتماعی، کاربرد اجتماعی، تعدد و توالی فضاها، ارتباط فضاهای عمومی و خصوصی.
		فعالیت‌های انتخابی		
	دسترسی اجتماعی			
	دسترسی به فضاها			
	وجود فعالیت اجتماعی			
تعامل اجتماعی	فعالیت همگانی	فعالیت همگانی		
		فعالیت همگانی		
معنایی	فرد	انطباق بین مکان و الگوهای رفتاری	پیوستگی و تعامل با محیط	تعدد و توالی فضاها، ارتباط با طبیعت و مناظر طبیعی، تناسب بصری، تجارب فضایی فعالیت‌های فرهنگی تفریحی، شفافیت، حضور عناصر مشترک فرهنگی و اعتقادی، ایجاد حس تعلق به مکان زندگی، ساختار فرهنگی جامعه و فرد، رشد و حرکت اثر بر محیط.
		دیگران		
	محیط	عناصر طبیعی و فیزیکی		
		تصور پذیری		
		ساختار بصری		

چارچوب نظری مناسب به بازشناسی و تفسیر مؤلفه‌های سازنده برای «تبیین معیارهای تأثیرگذار بر کیفیت فضای باز جمعی مشترک در بین محیط‌های مسکونی به منظور ارتقای اجتماع پذیری محیط» نمودار شماره ۱ می‌پردازد.

در جدول شماره ۲ دسته‌بندی مؤلفه‌ها و معیارهای مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در فضای باز میانی محیط‌های مسکونی، برای برقراری فضایی تعاملی با قابلیت ارتباط اجتماعی و درک محیط مکانی اجتماع پذیر ارائه شده است. با ارائه مدل پیشنهادی به عنوان یک

نمودار شماره ۱: مدل پیشنهادی اجتماع پذیری محیطی در فضای جمعی مشترک؛ برای ایجاد تعامل اجتماعی

است. این مجتمع‌ها در منطقه شش شهر شیراز و حوالی خیابان معالی آباد قرار دارند و به لحاظ نوع ارتباط ساختاری و تعاملی در فضا با یکدیگر تفاوت‌هایی دارند. اندازه نمونه با استفاده از فرمول کوکران با سطح خطای پنج درصد برای اندازه جامعه ۱۸۰ نفر برابر با ۱۲۲ نفر در هر مجتمع مسکونی محاسبه شده و از روش نمونه‌های تصادفی ساده برای نمونه‌گیری استفاده شده است. سنجش صحت اطلاعات با استفاده از نظرات ساکنان مجتمع‌های مسکونی پیرامون سئوال‌ها مشخص انجام شده است. بدین نحو که نخست با طراحی پرسشنامه

۳. روش پژوهش

روش پژوهش به صورت توصیفی-استنباطی است. در ابتدا وضعیت حاکم بر کیفیت فضای باز جمعی مجتمع‌های مسکونی بررسی و داده‌های کمی در جهت تعیین طیفی از اجتماع پذیری در فضاهای باز و معیارهای فضاهای باز جمعی گردآوری و طبقه‌بندی شد. جامعه آماری این تحقیق ساکنان چهار مجتمع مسکونی گلدشت معالی آباد، مجتمع مسکونی APS، مجتمع مسکونی دراک و مجتمع مسکونی پرستاران است که با فضای باز مشترک جمعی تشخیص داده شده

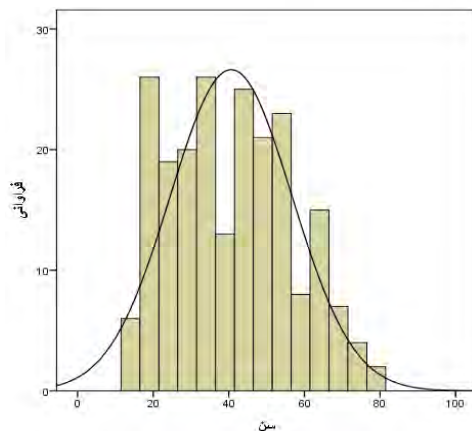

تصویر شماره ۲: مجتمع‌های مسکونی مورد مطالعه (منبع: Google Earth).

این منطقه در مرغوبترین اراضی شمال غرب شیراز واقع شده و در مجموع بافتی نوساز دارد. این منطقه، محصول توسعه شهری شیراز به سمت شمال غرب است. در این منطقه چهار مجتمع مسکونی که دارای فضای باز است، انتخاب شده است. این مجتمع‌ها به لحاظ دسترسی پیاده و سواره در بلوار معالی‌آباد و بلوار پرستار واقع شده‌اند. در این مجتمع‌ها به لحاظ فضاهای میانی تفاوتی دیده نمی‌شود، ولی در نوع ارتباط ساختاری و تعاملی درفضا با یکدیگر تفاوت‌هایی دارند. طبق تصویر شماره ۲ ابتدا مجتمع گل‌دشت معالی‌آباد در نقشه هوایی به نام A، دوم، مجتمع APS به نام B، سوم، مجتمع دراک به نام C و چهارم، مجتمع پرستاران به نام D نام‌گذاری شده‌اند.

۴. بحث و یافته‌ها

در این پژوهش با توجه به مفاهیم مطرح شده در مبانی نظری به تأثیر کیفیت فضای باز مشترک جمعی در ایجاد فضاهایی اجتماعی‌پذیر در مجتمع‌های مسکونی مطابق با مدل مفهومی اجتماعی‌پذیری در محیط‌های مسکونی با مؤلفه‌هایی شامل ایمنی و امنیت کاربران پرداخته شده و مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری، نفوذپذیری، فعالیت‌پذیری، تعامل اجتماعی، هویت مکان و ادراک محیط تبیین شده است. اگر این مؤلفه‌ها بر روی طراحی سایت مجتمع‌های مسکونی تأثیرگذار باشند، با شناسایی عوامل طراحی تأثیرگذار بر کیفیت فضای باز جمعی، امکان ایجاد محیط‌های متناسب با نیاز ساکنان بیشتر می‌شود. براساس یافته‌های به دست آمده در نمودار شماره ۲ گستره سنی جمعیت مورد مطالعه در گروه سنی ۱۷ تا ۷۹ است.

نمودار شماره ۲: توزیع فراوانی سنی در مجتمع‌های مسکونی

بسته، نظرات ساکنان در ارتباط با ارزیابی هر یک از مؤلفه‌های اثرگذار بر اجتماع‌پذیری محیط به عنوان یکی از مهمترین عوامل ایجاد تعامل در فضای باز جمعی مجتمع‌های مسکونی با توجه به معیارهای مرتبط، با اندازه‌گیری آنها جمع‌آوری شده است. دلیل انتخاب پرسشنامه بسته، ماهیت سئوالات تحقیق است. اندازه‌گیری پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ انجام شده که ابتدا برای هر مؤلفه به صورت جداگانه و سپس برای کل پرسشنامه محاسبه شده است. اعتبار ابزار اندازه‌گیری از آلفای کرونباخ ۰/۶۱ به دست آمده است. برای اطمینان از روایی اندازه‌گیری پرسشنامه با کمک اعتبار صوری یعنی از طریق مراجعه به داوران به این سؤال پاسخ داده شده است. بدین ترتیب که پرسشنامه تدوین شده را به اساتید و متخصصان نشان داده و از نظرات آنها برای تصحیح پرسشنامه کمک گرفته شد. با توجه به نتایج حاصل از فرمول کوکران ۴۸۸ پرسشنامه‌ای ساختارمند در قالب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت که متشکل از ۳۸ پرسش است، در بین ساکنان هر مجتمع مسکونی توزیع شده است. یافته‌های پرسشنامه‌ها با استفاده از روش تجزیه و تحلیل اطلاعات برای بررسی فرضیات تحقیق با توجه به این که سطح سنجش متغیرها فاصله‌ای و نوع رابطه خطی است، از ضریب همبستگی پیرسون به عنوان آزمون آماری انتخاب گردیده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شده است.

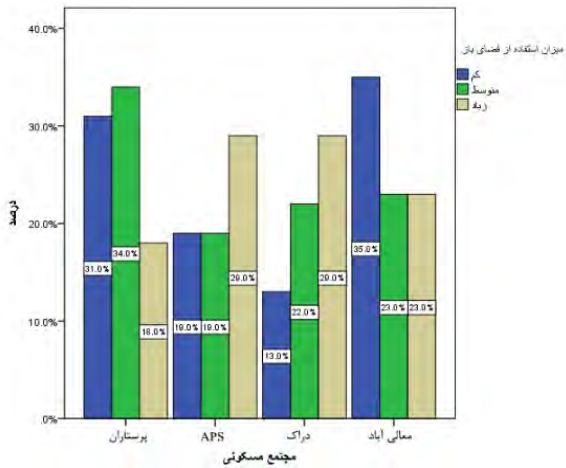
۳.۱. شناخت و تحلیل

این پژوهش در شهر شیراز انجام شده است. شیراز در استان فارس و دارای رشد جمعیتی قابل توجهی است. گرایش افراد به زندگی در مجموعه‌های مسکونی رو به افزایش بوده و مجتمع‌های مسکونی متعددی در سطح شهر ساخته شده است.

تصویر شماره ۱: شیراز و منطقه مورد مطالعه (منبع: شهرداری منطقه ۶)

ساخت‌وساز در مجتمع‌های مسکونی شیراز مشکلاتی از جمله نادیده‌انگاری ارزش‌های اجتماعی، در فضاهای باز میانی مجموعه‌های مسکونی به همراه داشته است. این مسئله باعث تشدید عدم تعادل در ساختار فضاهای باز مجموعه‌های مسکونی شده است. طراحی فضای میانی برخی از این مجتمع‌ها عجولانه و بدون برنامه انجام شده است. بررسی میزان اجتماع‌پذیری مجموعه‌های مسکونی منطقه ۶ شهرداری‌های شهر شیراز طبق تصویر شماره ۱ انتخاب شد.

نمودار شماره ۳: درصد میزان استفاده از فضای باز در مجتمع های مسکونی

است که در مجتمع دراک قوی تر دیده شده است. رابطه بین اجتماع پذیری و تعاملات اجتماعی در مجتمع مسکونی پرستاران معنی دار نیست ولی در سه مجتمع دیگر معنی دار است. در بعد معنا نتایج نشان می دهد که اجتماع پذیری و حس مکانی در سه مجتمع APS، معالی آباد و دراک و مجتمع پرستاران معنی دار نیست. این درحالی است که بین اجتماع پذیری و مؤلفه ادراک محیط در هر چهار مجتمع رابطه معنی دار وجود دارد. این رابطه در مجتمع دراک قوی تر است.

با توجه به میزان استفاده از فضای باز، مجتمع مسکونی معالی آباد پرستاران در سطح کم و مجتمع های APS و دراک در سطح بیشتری قرار دارند. نتایج نمودار شماره ۳ نشان می دهد که در این دو مجتمع مسکونی (دراک و APS) کیفیت محیطی مطلوب تری وجود داشته و میزان استفاده فضای باز مشترک جمعی بیشتر بوده است. یافته ها نشان می دهد که در بعد کالبدی، رابطه بین اجتماع پذیری و مؤلفه امنیت تنها در مجتمع های APS و دراک معنی دار است و در دو مجتمع دیگر معنی دار نیست. ضریب همبستگی بین اجتماع پذیری و امنیت در مجتمع مسکونی APS برابر ۰/۴۵۳ با سطح معنی داری برابر ۰/۰۰۰ در مجتمع های مسکونی معالی آباد برابر ۰/۲۷۱ و سطح معنی داری برابر ۰/۱۰۹، در مجتمع مسکونی دراک برابر ۰/۷۳۴ و سطح معنی داری برابر ۰/۰۶۶، در مجتمع های مسکونی پرستاران برابر ۰/۱۵۷ و سطح معنی داری برابر ۰/۰۷۶ بوده است. اجتماع پذیری و مؤلفه نفوذ پذیری و دسترسی در مجتمع دراک قوی تر از سه مجتمع دیگر و در مجتمع های مسکونی پرستاران ضعیف تر از سه مجتمع دیگر است. همچنین اجتماع پذیری و مؤلفه انعطاف پذیری در فضای مشترک جمعی مجتمع های مسکونی بیان شده در هر چهار مجتمع معنی دار و این رابطه در مجتمع دراک قوی تر از مجتمع های دیگر است؛ این رابطه در مجتمع پرستاران ضعیف تر دیده شده است.

در بعد اجتماعی نتایج حاکی از آن است که رابطه بین اجتماع پذیری و مؤلفه فعالیت پذیری در مجتمع های مسکونی پرستاران و مجتمع مسکونی معالی آباد معنی دار نیست. اما رابطه بین اجتماع پذیری و فعالیت پذیری در دو مجتمع دراک و APS معنی دار

جدول شماره ۳: بررسی ضریب همبستگی بین مؤلفه های مؤثر بر کیفیت فضای باز با اجتماع پذیری در چهار مجتمع ها

متغیر اجتماع پذیری	ایمنی و امنیت	نفوذ پذیری	انعطاف پذیری	تعاملات اجتماعی	فعالیت پذیری	حس مکان	ادراک محیط
مجتمع مسکونی	ضریب همبستگی	۰/۴۵۳	۰/۳۷۶	۰/۳۹۷	۰/۳۸۷	۰/۴۵۱	۰/۴۶۵
APS	(p-value)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۲۳	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
مجتمع مسکونی	ضریب همبستگی	۰/۲۸۱	۰/۳۰۲	۰/۲۱۴	۰/۴۹۵	۰/۴۸۷	۰/۳۳۵
معالی آباد	(p-value)	۰/۱۰۹	۰/۰۳۸	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
مجتمع مسکونی	ضریب همبستگی	۰/۷۳۴	۰/۶۳۲	۰/۷۰۲	۰/۵۸۷	۰/۶۹۴	۰/۵۲۷
دراک	(p-value)	۰/۰۰۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۴۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
مجتمع مسکونی	ضریب همبستگی	۰/۱۵۷	۰/۲۰۴	۰/۱۹۷	۰/۲۹۸	۰/۲۵۴	۰/۱۳۷
پرستاران	(p-value)	۰/۰۷۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۴۶	۰/۰۰۲	۰/۰۹۱

فرض H_0 از نظر آماری رد شده و فرضیه پذیرفته شده است. طبق جدول شماره ۴ با اطمینان می توان گفت که ۹۵ درصد اجتماع پذیری تأثیر مثبت و معنی داری بر کیفیت فضای باز مشترک جمعی دارد. به عبارت دیگر با افزایش سطح اجتماع پذیری سطح کیفیت فضای مشترک جمعی نیز افزایش می یابد و برعکس. در جدول شماره ۵ نتایج کلی تحلیل این پژوهش نشان می دهد که کیفیت فضای مشترک جمعی را می توان با استفاده از متغیر اجتماع پذیری پیش بینی کرد و میزان ضریب تعیین این مدل ۰/۳۹۲ است که با استفاده از این مدل می توان ۳۹/۲ درصد از تغییرات را توجیه نمود.

جدول شماره ۳ برای بررسی ضریب همبستگی بین مؤلفه های مؤثر بر کیفیت فضای باز و اجتماع پذیری در چهار مجتمع مسکونی ثابت کرد، بین هفت مؤلفه مستخرج و اجتماع پذیری رابطه متقابل مثبت و معنی داری وجود دارد. از طرفی برای اثبات فرضیه اصلی، با استفاده از رگرسیون خطی ساده، معنی داری میان متغیر مستقل اجتماع پذیری و متغیر وابسته کیفیت فضای باز جمعی انجام شد. پس از آن نتایج نشان داد که میان متغیر اجتماع پذیری و متغیر کیفیت فضای باز مشترک جمعی ۰/۶۴۶ و سطح معنی داری ۰/۰۰۰ است که از ۰/۵ کمتر است. بنابراین با توجه به سطح معنی داری و مثبت بودن ضریب رگرسیونی

جدول شماره ۴: ضرایب رگرسیونی بین کیفیت فضای جمعی مشترک و اجتماع پذیری محیطی

ضرایب رگرسیونی	ضرایب	مقدار آماره آزمون T	سطح معنی داری	فرض مورد بررسی	نتیجه آزمون فرض
عرض از مبدا (α)	۱/۳۳۲	۱۲/۹۶۲	۰/۰۰۰	$\begin{cases} H_0 : \alpha = 0 \\ H_1 : \alpha \neq 0 \end{cases}$	رد فرض H_0
اجتماع پذیری (β_3)	۰/۶۴۶	۲۲/۱۳۴	۰/۰۰۰	$\begin{cases} H_0 : \beta_3 = 0 \\ H_1 : \beta_3 \neq 0 \end{cases}$	رد فرض H_0

جدول شماره ۵: مدل رگرسیونی بین کیفیت فضای جمعی و اجتماع پذیری محیط

برآورد	خطای استاندارد برآورد	T	(P-value)
عرض از مبدا	۲۷/۷	۳/۳۰۳	۰/۰۰۰
کیفیت فضای جمعی مشترک	۰/۳۷	۰/۰۰۳	۳۹/۲۱

می‌کنند. در فضای مشترک جمعی، برای اجتماع پذیری کاربران از فضای مشترک جمعی مجتمع‌ها، به تعدد و توالی فضاها، ارتباط با طبیعت و مناظر طبیعی و تناسب بصری اهمیت داده شده است. فریتز، استیل و کراس نیز تأثیر اجتماع پذیری بر تعلق به مکان و نحوه ارتباط انسان با مکان از طریق برقراری انواع پیوندهایی که افراد با مکان تشکیل می‌دهند را تأیید می‌کنند. با توجه به مطالعات انجام شده، وودکرفت، گرین، لینچ و ساوت‌ورث انطباق بین مکان و الگوهای رفتاری درک متقابل از مکان و ایجاد حس تعلق به مکان را تأیید می‌کنند. کارمونا نیز به ارتباط متقابل انسان و معنا در مکان اشاره کرده است. جان پانتر و رلف کالبد، فعالیت معنا را در ارتقای کیفیت محیط‌های انسانی در شکل‌گیری پایه‌های ارتباطی کاربران با محیط می‌داند که با نتایج این تحقیق در یک راستا بوده است. مینچل به اصالت و معنا اشاره کرده و گوستافسون نیز معنا را از تعامل فرد، دیگران و محیط مفهومی فراتر از خصوصیات کالبدی می‌داند. (نمودار شماره ۴)

در این پژوهش نیز اثبات شد، اجزای کالبدی و فعالیتی به مفاهیم معانی آن مکان اشاره دارد تا بتواند فضای مشترک جمعی مطلوبی به وجود آورد تا فضاها را اجتماع پذیری در آن صورت گیرد. نتایج ابعاد کالبدی، فعالیتی و معنا به عنوان ابعاد اصلی در کیفیت فضاها باز مشترک جمعی، در این پژوهش نشان می‌دهد که بعد معنا و مؤلفه‌های مستخرج از آن، بیشتر مورد توجه کاربران بوده و تأثیر بیشتری بر اجتماع پذیری فضاها باز بین مجتمع‌های مسکونی دارد که به طور جدی تری در نظریه‌های برنامه‌ریزی فضاها عمومی باید گنجانده شود. در این پژوهش پس از بررسی رابطه بین فضای باز جمعی و اجتماع پذیری در مجتمع‌های مسکونی، سه بعد مورد بررسی قرار گرفت و هفت مؤلفه‌ای که در راهبرد طراحی فضای باز مشترک جمعی مورد بحث قرار گرفت، توانسته‌اند در اجتماع پذیری فضاها جمعی مجتمع‌های مسکونی در شهر شیراز مؤثر باشند. در نمودار شماره ۴ شکل‌گیری آن مشخص شده است. در این راستا سه نتیجه حاصل شد و به صورت الگوی مفهومی در نمودار شماره ۵ کیفیت فضای باز مشترک جمعی مطرح گردید.

۵. نتیجه‌گیری

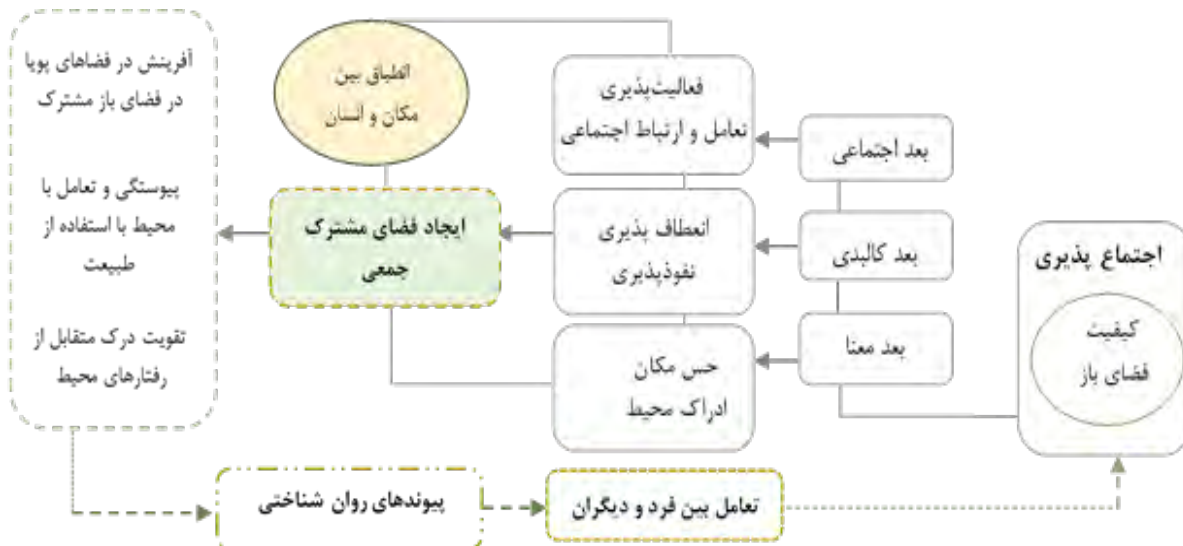
این پژوهش براساس ابعاد مطرح شده در مدل جان پانتر در سطح نظریه مکان به تحلیل رابطه متقابل بین فضای باز جمعی و اجتماع پذیری

می‌توان گفت که میزان انطباق فعالیت‌های جمعی با توجه به رفتارهای عمومی در قرارگاه‌های رفتاری باعث آفرینش پیوندهای روان‌شناختی در محیط می‌گردد و اجتماع پذیری را در محیط افزایش می‌دهد.

بعد کالبدی: یافته‌ها نشان داد، بین بعد کالبد و اجتماع پذیری رابطه معنی‌داری دیده می‌شود. مهمترین نتایج حاصل از سنجش عوامل کالبدی در مجتمع‌های مسکونی، استفاده از نمادها و المان‌ها و ساماندهی محیطی است. از طرفی انعطاف پذیری در مسیریابی، دسترسی‌های آسان و ایمن در ایجاد سطح مداخله کاربران با محیط و فعالیت‌های اجتماعی در مکان‌های اجتماع پذیر تأثیر داشته است. همچنین به وجود آوردن سازگاری و هماهنگی با محیط در کنترل امنیت، روزانه و شبانه در فضای باز مجتمع‌ها تأثیرگذار بوده است. همچنین برقراری حریم و محرمیت در مکان‌های خصوصی و نیمه خصوصی، تفکیک پیاده و سواره برای امنیت و ایمنی توانسته است در افزایش تعامل ساکنان مجتمع‌ها تأثیر بیشتری ایجاد کند. در این راستا نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها و مطالعه میدانی در محوریت کالبد و اجتماع پذیری نقش بسزایی را در کیفیت فضای باز مشترک جمعی در بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی دارد. سعادتیان، جعفرپور، یان بنتلی، فلاح، وودکرفت و گرین در تحقیقات خود به این مفاهیم اشاره کرده‌اند.

بعد فعالیتی و اجتماعی: یافته‌ها نشان داد، بین بعد فعالیت و اجتماع پذیری رابطه معنی‌داری دیده می‌شود. کاربران با توجه به فضاها اجتماع پذیر در فضاها مشترک جمعی مجتمع‌های مسکونی به مرادوات و فعالیت‌های اجتماعی، به چیدمان فضاها باز جمعی و الگوهای رفتاری مناسب با محیط و عناصری که بر فعالیت‌های منطبق با محیط دلالت نمایند، تبعیت می‌کنند. همچنین دسترسی و خوانایی نیز در بعد فعالیتی از جمله عوامل مؤثر در محیط بوده که باعث اجتماع پذیری مطلوب‌تری می‌شود. با توجه به مطالعات انجام شده، راست‌بین، فرانسیس، لوتیکا، هیلر، تیباتز و راجرز این مفاهیم را در پژوهش‌های خود تأیید کرده‌اند.

بعد معنا: یافته‌ها نشان می‌دهد بین معنا و اجتماع پذیری رابطه معنی‌داری وجود دارد. نظر و مصاحبه با کاربران این مفاهیم را تأیید

نمودار شماره ۴: شکل‌گیری مؤلفه‌های مؤثر در راهبرد طراحی فضای باز مشترک جمعی جهت اجتماع پذیری

نمودار شماره ۵: الگوی مفهومی کیفیت فضای باز مشترک جمعی

براساس پژوهش انجام شده، فضاهای جمعی با توجه به سلسله مراتب نیازهای انسانی و ابعاد اجتماعی، ضمن فراهم آوردن موقعیتی برای رشد خلاقیت، زمینه‌های معاشرت، تعامل و تقابل اجتماعی، ایجاد مراودات اجتماعی مردمی، ایجاد رویدادهای جمعی، فعالیت‌های انتخابی و اجتماعی، اقتصادی، ایجاد ارتباط، آرامش و تفریح، نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی را فراهم می‌سازد. بنابراین فضای باز میانی در مجتمع‌های مسکونی، عنصر اساسی ساخت فضا و کانون راهبردهای اجتماعی است.

در چهار مجتمع مسکونی پرداخته است. هفت مؤلفه مؤثر ایمنی و امنیت، انعطاف‌پذیری، نفوذپذیری، دسترسی، فعالیت‌پذیری، تعامل اجتماعی، هویت مکان و ادراک محیط، استخراج و بررسی شد. نتایج به دست آمده می‌تواند از سوی طراحان در بهره‌برداری هرچه بیشتر فضاهای اجتماع‌پذیر در جهت تعامل اجتماعی و ایجاد فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی استفاده شود. براساس نتایج به دست آمده راهبردهایی برای طراحی فضای باز جمعی به منظور ارتقای اجتماع‌پذیری محیط در جدول شماره ۶ ارائه گردید.

جدول شماره ۶: راهبردهایی برای طراحی فضای باز جمعی به منظور ارتقای اجتماع پذیری محیط

عوامل تأثیرگذار محیط	راهکارهای پیشنهادی	چگونگی تأثیرگذاری برای ارتقای اجتماع پذیری محیط
کالبد	آفرینش در فضاهای پویا در فضای باز مشترک	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تنوع و خوانایی در فضا و جذابیت محیطی - دسترسی مناسب و راحت عملکردهای مختلف به در مجتمع های مسکونی - تفکیک عملکردهای مختلف در فضای باز مثلا در نظر گرفتن بخشی برای بازی کودکان، بخشی برای ورزش، دویدن و بخشی برای نشستن و گفت و گوی ساکنان - پیش بینی نیمکت های مناسب برای مکث و استراحت عابران در طول مسیرهای پیاده - استفاده از فضاهای سرگرم کننده با فرم های بصری پویا و سرزندگی در محیط پیرامون، فعالیت پذیری برای گروه های مختلف سنی - فراهم آوردن تعامل متقابل بین محیط و انسان، تلفیق و هماهنگی با بستر - توجه به نحوه استقرار و ویژگی های موجود در فضای سبز برای ارتقای کیفیت بصری - ایجاد شبکه پیوسته و منسجم پیاده و دوچرخه میان عناصر اصلی محدوده - ایجاد تعادل و توازن میان فضاهای باز و مصنوع در مجتمع های مسکونی
اجتماعی	پیوستگی و تعامل با محیط با استفاده از طبیعت	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد پیوستگی با محیط از نظر عملکردی، ساختاری و بصری در ایجاد مکانی مناسب - امکان ترکیب با بستر و عوامل طبیعی منظر مناسب - رخنه در طبیعت به صورت بصری ارتباط بخش مختلف به وسیله پیاده راه، پل رو باز و عبور از درون طبیعت - برای رسیدن به محیط، ایجاد قاب بندی طبیعت در ایجاد ارتباط فضاها و قرارگاه های جمعی - ایجاد شبکه پیوسته و منسجم پیاده و دوچرخه میان عناصر اصلی محدوده - تقویت فضای سبز بلوک ها و ایجاد جذابیت بصری به منظور خلق فضاهای جمعی فعال
معنا	تقویت درک متقابل از رفتارهای محیط	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد حس تعلق به مکان و هویت در محیط های مسکونی - بستری مناسب در انطباق بین مکان و الگوهای رفتاری با فعالیت های فردی و اجتماعی - بین فرد، دیگران و محیط درک متقابلی را ایجاد کرده تا کیفیت محیط دارای معنا و ادراک ذهنی گردد. - استفاده از عناصر و المان هایی در طراحی فضاهای باز جمعی برای افزایش حس خاطره انگیزی در مجتمع های مسکونی - امکان ارتباط و تعامل رو در رو و چهره به چهره در میان ساکنان مجتمع های مسکونی

References

- Alexander, C., & Silverstein, M. (1986). A Pattern Language with General Multi-service. In center of Environment Structure.
- Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., & McGlynn, S. (2012). Responsive Environments a Manual For Designers. Translated by: M. Behzadfar, University of Science and Technology press.
- Bonaiuto, M., Fornara, F., & Bonnes, M. (2003). Social- psychological approaches in environment - Behavior studies. Theoretical perspective in environmentbehavior research 67-78.
- Canter, D. (1983). The Purposive Evaluation of Places: a facet Approach. Journal of Environment & Behavior, 15, 659- 698.
- Carmona, M. (2006). Public Places, Urban An Spaces. Architectural press.
- Colantonio, A. (2008). Social Sustainability: Linking Research to Policy and Practice. Oxford Institute for Sustainable Development Oxford Brookes.
- Cross, J. (2005). What is Sense of Place. Website Retrieved 20Feb.
- Daneshpour, S., & Charkhchian, M. (2007). Public spaces and factors affecting collective welfare. Bagh-E Nazar Journal, 7. [in Persian]
- Daneshpur, S. A., & Charkhchian, M. (2007). Public Spaces and the factors affecting social life. Bagh-E Nazar Journal, 4(7), 19-28. [in Persian]
- Desvan, A. (2004). Human sociology. Translated by: Jafar Najafi, Khak publication.
- Dines, N & ., Cattell, V. (2006). Public spaces, Social relations and well- being in East London. London: The policy press.
- Dominy, M. (2002). Calling the station home: Place and identity in New Zealand's high countr Rowman and Littlefield Publishers.
- Falahat, M., & Noohi, S. (2012). Threat to the Sense of Environment in the Area after the Destruction of Symbols. Proceedings of the First National Conference on Islamic Architecture and Urban Planning, Tabriz: Daneshgah Honar Eslami publicatio. [in Persian]
- Francis, J. (2012). Creating sense of community:

- The role of public space. *Journal of Environmental Psychology*, 32, 401–409.
- Forgas, J. (2000). *Psychology of social interaction, interpersonal behavior*. Translated by: M. Firoozbakht & K. Beygi, Abjd Publication .
  - Gehl, J., & Lars, G. (2004). *Public Spaces, Public Life: Copenhagen*. School of Architecture Publishers.
  - Ghanbaran, AH. (2004). *Iranischer Basar im Wandel*, Stuttgart. Publication Server of the University of Stuttgart.
  - Ghanbaranj, A. (2014). An Investigation of the Effective Factors in Enhancing Residents' Social Interaction in Residential Districts: A Case Study on the Darakeh Neighborhood in Tehran. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism*, (7), 57. [in Persian]
  - Grutter, J. K. (2005). *Aesthetics in Architecture*. Translated by: J. Pakzad, Shahid Beheshti, University Publication. [in Persian]
  - Gustafson, P. (2001). Meaning of Place: Every Day Experience and Theoretical Conceptualization *Journal of Environmental Psychology*, 21, 5–16.
  - Hanson, J. (2000). *Urban Transformations: a history of design ideas*. *Urban Design International*, 5, 97–122.
  - Huffman, R. (2006). The Value of Urban Open Space. *Urban land*, 65(1), 108–111.
  - Kashaniju, K. (2010). Recognizing of Theoretical Trends in Relation to Urban Public Spaces. *Hoviat- E Shahr Journal*, 4(6), 95–106. [in Persian]
  - Kellert, S. R. (2005). *Building for Life: Designing and Understanding the Human Nature Connection*. Bibliovault OAI Repository, the University of Chicago Press, 24.
  - Kurniawati, W. (2012). Public Space for Marginal People. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 36, 476–484.
  - Lang, J. (2003). *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. Translated by: A.r. Einifar, daneshgah Tehran Publication. [in Persian]
  - Lang, J. (2007). *Urban Design: A Typology of Procedures and Products*. Translated by: H. Bahraini, daneshgah Tehran Publication. [in Persian]
  - Lennard, S. G., & Lennard, H. (1993). *Urban Space Design and Social Life*. Companion to contemporary architectural. (London: Rutledge).
  - Lewicka, M. (2010). What Makes Neighborhood Different from Home and City? Effects of Place Scale on Place Attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 35–51.
  - Lynch, K., & Hack, G. (1984). *Site Planning*. MIT Press.
  - Marcus, C., & Sarkissian, w. (1988). *Housing As If People Mattered: Site Design Guidelines for Medium-Density Family Housing*. Berkeley: University of California Press.
  - Mitchell, N. (2008). Considering the Authenticity of Cultural Landscape, In Waite, Diana. Published by Association for Preservation Technology International.
  - Namazian, A. (2012). The psychological Requirements in connecting with the Artificial Environment. *Soffeh Journal*, 10(30), 74–83. [in Persian]
  - Norberg-Schulz, C. (2007). *The Concept of Dwelling: On the Way to Figurative Architecture*. Translated by: M. Yarahmadi, Agah Publication. [in Persian]
  - Osmand, H. (1957). *Function as basis of psychiatric ward design*. Holt Rine hart & Winston.
  - Pakzad, J. (2007). *A Guide to Designing Urban Spaces*. Shahidi Publication. [in Persian]
  - Purjafar, M., Ansari, M., & Mahmudinejad, H. (2008). A Deliberation on the Methods of Assessment Regarding Citizen Behavior in Urban Spaces. *Payam-E Mohandes* 43, 56-66. [in Persian]
  - Rafian, M., Taqvai, A., Khademi, M., & Alipur, R. (2013). A Comparative assessment on the approaches of quality evaluation in designing urban public spaces. *Iranian Architecture & Urbanism Journal*, (4), 35–40. [in Persian]
  - Rastbin, S., Jafary, Y., Daram, Y & Moazezi, A. (2012). Environmental between Relationship Realm Public in Life Urban of Continuation and Qualities. *Bagh-E Nazar Journal*, 21, 35–46. [in Persian]
  - Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. Pion.
  - Sadeqi, R., Daneshgar Moqadam, G. (2011). A Study on the Relationship between the Skeletal Scheme of Residential Complexes and the Sense of Interest to the Place among the Residents. *Modiriyat Shahri Journal*, (30), 253–264. [in Persian].
  - Shojaee, D., & Partoee, P. (2015). Analysis of Factors Affecting the Creation and Promotion of Sociability in Public Spaces in Different Scales of Tehran City (Case studies: Two Neighborhoods and an Area in District 7 Tehran). *Bagh-E Nazar Journal* (34), 93–08. [in Persian]
  - Siadatian, S., & Pourjafar, M. (2015). Application of

- Justification Graph in Islamic Iranian Architecture (Case Study: Rasoolin Yazd House, Masouleh House). Naqsh-e Jahan Journal, 3, 27– 42. [in Persian]
- Southworth, M. (1989). Theory and Practice of Contemporary Urban Design. Town Planning Review, 6(4), 369 – 402.
  - Stedman, R. (2002). Toward a social psychology of place: Predictive behavior from place-based cognitions. Environmental Behavior Journal, 34(attitudes, and identity), 561– 581.
  - Steele, F. (1981). The Sense of Place. CBI Publishing Company.
  - Truss, L. (2005). Talk to the hand: The utter bloody rudeness of everyday life, or, six good reason to stay at home and blot the door. First Edition, Profile Books Publisher.
  - Turan, M.H. (1973). Environmental Stress and Flexibility in the Housing Process. (W. Priser, ed.), Environmental Design Research. Stroudsburg, Dowden, Hutchinsonson and Ross, Inc., vol. I, 47-58.
  - Tibbaldz, F. (2009), “Making Pepole - Friendl Town”, translated by M. Ahmadinejad, Isfahan, Khak Publication. [in Persian]
  - Vaughan, L., & Hillier, B. (2007). The Spatial Syntax of Urban Segregation The City as One Thing. Progress in Planning 67, 205 – 294.
  - Whyte, W. (1982). Social life of small Urban Space. Journal of contemporary Conversation Founaation, 10 (4), 466 – 446.
  - Williams, K. (2000). Achieving Sustainable Urban Form: An Introduction. E & FN Spon.
  - Woodcraft, S. (2012). Social Sustainability and New Communities: Moving from Concept to Practice in the UK. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 68, 29 – 42.

نحوه ارجاع به مقاله:

دهناد، نازنین؛ مهدی نژاد، جمال الدین، کریمی، باقر، (۱۳۹۹) تبیین رابطه بین مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در ارتقای اجتماع پذیری محیط، مطالعات شهری، ۱۰ (۳۷)، ۴۵-۵۶. doi: 10.34785/J011.2021.519/Jms.2021.141

http://www.urbstudies.uok.ac.ir/article_61437.html

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

